

(1) Wszelka dyskusja domaga się jakiejś wspólnej podstawy, w innym wypadku w ogóle nie jest możliwa. Paweł na taką podstawę wybrał grecką tradycję filozoficzną, która stanowiła najbardziej reprezentatywną część żywotnych treści greckiej kultury owego czasu.

W. Jaeger, *Wczesne chrześcijaństwo i grecka paideia*, przeł. K. Bielawski, homini, Bydgoszcz 1997, s. 32

(2) Wschód i Zachód spotkały się i współzawodniczyły tu [w Aleksandrii] ze sobą od czasów założenia miasta przez Aleksandra Wielkiego. To tutaj, za czasów Jezusa i Pawła, żydowski filozof Filon, próbował wykazać w wielu, napisanych po grecku pracach, że religię hebrajską można przedstawić i zrozumieć w kategoriach filozofii greckiej, a w ten sposób dawał jej motywację umożliwiającą przyjęcie przez rozum”.

Ibidem, s.58–59.

(3) Stąd też pochodzi, iż bóstwa owe nie zatroszczyły się o zasady życia obyczajowego tych państw i narodów, które je czciły, i że dopuścili do tego, iż owe państwa i narody pełne były tak okropnych i ohydnych strat - nie w polach i winnicach, nie w domostwach i dostatkach, wreszcie - strat nie na ciele, co duszy jest poddane, lecz na samej-że duszy, na duchu, co ciałem rządzi; i dlatego nie powstrzymywały czcicieli swych żadnym groźnym zakazem od najgorszego zepsucia.

Św. Augustyn, *Państwo Boże*, przeł. W. Kubicki, Wydawnictwo Antyk, Kęty 1998, s.67.

(4) Dopiero u Greków pojawiła się świadomość wolności i dlatego byli oni wolni. Ale oni, podobnie jak Rzymianie, wiedzieli tylko to, że niektórzy ludzie są wolni, a nie człowiek jako taki. O tym, że człowiek jest wolny jako taki, nie wiedział nawet Platon i Arystoteles. Grecy nie tylko mieli niewolników, z czym związane było ich

PERIPATOS
FILOZOFIA I KRYZYS
15/03/2016

Kryzys antycznego etosu
a chrześcijaństwo

życie, istnienie ich pięknej wolności, ale nawet sama ich wolność była po części tylko przypadkowym, przemijającym i ograniczonym kwiatem, po części zaś twardym ujarzmieniem pierwiastka ludzkiego, humanistycznego.

Dopiero narody germańskie osiągnęły w chrześcijaństwie świadomość, że człowiek jest wolny jako człowiek, i że wolność ducha stanowi jego najwłaściwszą istotę.

G. W. F Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*, przeł. J. Grabowski i A. Landaman, tom I, PWN, Warszawa 1958, s.28.

(5) Obie przeciwstawne pary wartości „dobry i lichy” oraz „dobry i zły” przez tysiąclecia toczyły ze sobą długą, straszliwą walkę; i jakkolwiek druga z nich od dawna ma przewagę, to jednak i dziś jeszcze nie brak miejsc, gdzie walka nie doszła do rozstrzygnięcia i toczy się dalej.

Można by nawet powiedzieć, że z biegiem czasu wznosiła się na coraz wyższy poziom i właśnie dzięki temu stawała się coraz głębsza, coraz bardziej duchowa: tak iż być może najfundamentalniejszą dzisiaj oznakę „natur wyższych”, natur bardziej duchowych stanowi to, że wewnątrz rozdarła, rzeczywiście są jeszcze polem walki owych przeciwnieństw. Symbol tej walki, utrwalony w piśmie, które ponad całymi dziejami człowieka zachowało do tej pory swą czytelność, zwie się „Rzym przeciw Judei, Judea przeciwko Rzymowi”: - nie było dotychczas większego wydarzenia niż ta walka, niż ten problem, niż ten śmiertelnie wrogi antagonizm.”

F. Nietzsche, *Z genealogii moralności*, przeł. Grzegorz Sowiński, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 59

(6) Chrześcijaństwo stanęło po stronie wszystkiego, co słabe, niskie, nieudane, stworzyło ideał ze sprzeciwiania się samozachowawczym instyktom silnego życia; zepsuło rozum nawet duchowo najsilniejszych, ucząc najwyższe wartości duchowe odczuwać jako grzeszne, na manowce wiodące, jako pokuszenia.

F. Nietzsche, *Antychryst*, przeł. L. Staff, Nakład J. Mortkowicza, Warszawa MCMVII, s. 8

(7) Panowanie mitycznego świata staje się wątpliwe i kruszy się pod pierwszym silnym uderzeniem nowego człowieka. Wraz z narodzinami samoświadomości człowiek ten traci jednak pradawne skarby duchowe, a pozbawiony wszelkiej dotychczasowej treści, zostaje rzucony w czysto ludzką przyszłość. Tego rodzaju masa na równi spustoszonych jednostek zamieszkuje u kresu antyku kraje śródziemnomorskie. Centralną tezę całej

